

Homoród-Szent-Mártoni Gedő József életrajza.

„Nem csak arról kell gondoskodnunk,
hogy éljünk; hanem hogy nemesen
éljünk.“

B. Farkas Sándor.

Ha emléküik fenmaradását sokan külső körülményeknek, nagy vagyon, kiváló hatalmi állásnak, vagy véletlennek köszönik: bizonyára nem az ilyen emlékek azok, melyek az utókorra becsstel bírnak.

Az utókor szívére azon emberek emléke bir örök befolyással, a kiknek élete szép és nemes, s a kiknek tettein jószág és emelkedett lélek gondolkozása tükrözik.

Sokszor a pompás emlékoszlop hidegen hagy, nem képes keblünkben egy érzést megmozdítani, — míg egy hamvas kő előtt, melyre egy szép lélek nevét jegyezte a háládatosság, meleg vonzalommal borulunk le.

Ez az erény jutalma. Ez a nemesebb szellemek diadala !

H. Gedő József szép vagyont örökölt, azt még gyarapította, és a társadalomban kiváló, tisztelt állást foglalt el; de a mi arra indit, hogy emlékét, bár gyenge vonásokkal, az utókornak átadjuk, az az ő nemes lelke, egy szép tavaszhoz hasonló, üde, vonzó, hasznos élete.

Nem volt ő a kiváló tettek embere; nem volt hős, ki után sora az átalakító cselekvényeknek új korszakot alkot; s mégis egy új, derültebb korszak határozott képviselőjét látjuk benne. Nem volt zászlóvivő; de a zászlónak, melyre „nemzeti haladás és mivelődés, szabadság és humanitas“ volt felírva, legbuzgóbb, legöntudatosabb hívei közé tartozott.

Gedő József egyike volt a jobbak azon kis csoportjának, kik a mult század végén kezdve, meleg lélekkel és ápoló szeretettel

fogadtak minden eszmét, minden törekvést, mely nemzeti életünk megújulását, s különösen nyelvünk, irodalmunk s ezzel szellemi művelődésünk gyorsabb fejlesztését czélozták.

Ez a tér az, melyen Gedő különösen kiválik, még pedig nem csak tetemes áldozatai által, melyekkel lehetőleg minden magyar irodalmi vállalatot elősegíteni, minden művet megszerezni sietett, s idő-folytán egy nagybecsű könyvtárt gyűjtött; hanem kiválik főképpen azért, mert ő egy külső könyvtárral egyszersmind egy belső kincstárt is gyűjtött; nem csak maecenas, hanem igaz ügybarát volt; ezer meg ezer műnek értéke szerint tartalmát, lelkét saját lelkébe vette; könyveit nem csak átolvasta, hanem gondolkozott felettök s ítéletet tudott mondani mindenikről. S e szellemi belső kincstár szemlélhető volt egész lényén, — vonzott és hódított, oktatott és nemesített mindenkit, a ki vele érintkezett.

S habár ő maga nem volt író, nem volt fellépett tudós, mi részben csendes elvonultságra hajlandó természetének, szelid, óvakodó jellemének tulajdonítható; de kétségtelenül a legtanultabb s legműveltebb emberek közé tartozott. Kazinczy Ferencz írja róla: „Nem az én vétkem, hogy a lelkes Gedő Józsefet, ki nyelvünk felől helyesebben ítél, mint íróinknak egész egyik fele, szívemre nem szoríthatám. Ha ismét meglátom Erdélyt, ki lesz pótolva, a mit most elmulattam ¹⁾).

Jelevén a tért, melyen Gedő kiváló érdemeket szerzett, s a tulajdonokat, melyek ugy életét, mint emlékét becsessé és tiszteltreméltóvá teszik: lássuk röviden életrajzának néhány vonását.

Homoród-szentmártoni Gedő Józsefnek ősi származás-helye a Székelyföld s nevezetesen Udvarhelyszék említett községe. György nevű egyenes előde 1659 május 13-án Barcsai Ákos fejedelemtől czimerlevelet (armalist) is nyert ²⁾. Nagyatyja szintén György, Abrudbányára költözött ki, s e városnak főjegyzője, tanácsosa, később főbírájává lett.

¹⁾ Kazinczynak Szabó Sámuel, tördai tanárhoz 1816 okt. 3-ról irt levelében. Kolozsvári unitár. főtanoda könyvtárában. — ²⁾ A czimer az oklevélben levő rajz szerint következő: veres mezőben, zöld gyepen, kivont karddal pej lovon egy kék ruhás, mentés, veres bállású süveges, sarkantyus sárga csizmás magyar vágat; a czimer alakját kék és veres csokrozatok aranyozva folyják körül; feljül egy lezárt sisak és nyakvért koronázottan áll, melyből egy ugyan

Gedő József, kiről életrajzunk szól, 1778 aug. 21-én Abrudbányán született; atyja, szintén József, e városnak sok ideig főbírája, vezére, alsó-fejérvármegyének táblabírája, az 1790°/₁-i nevezetes erdélyi országgyűlésen követe, s az 1791-ki 64-dik t. cikkknél fogva kinevezett rendszeres bizottságok közül a kamarai és bányászati szakbizottságnak tagja, korában nagytekintélyű férfiú volt ¹⁾; anyja pedig az előkelő kénosi Sándor-családból való Sándor Klára, kinek testvérei József és János az említett országgyűlésen mint királyi hivatalosok (regalisták) voltak jelen ²⁾.

Iskolapályáját Kolozsvártn az unitáriusok főtanodájában 1791—1798 években végezte, mely tanintézet iránt, mint hátrább saját nyilatkozatából látni fogjuk, mindig hálás érzéssel viseltetett. Magán tanítója több évig a tiszteletre méltó Kozma Gergely, később aranyas-tordaköri unitárius esperes volt, egy a magyar irodalom körül is buzgolkodó, lelkes hazafi, kiről Erdélyi leveleiben Kazinczy

kék ruhás, aranyos öves, veres béllésű süveges, mente nélküli térfi áll ki, bal kezében veres-fejér lobogót, jobbában pedig kivont kardot egy beleszurt török fővel tartva.

A czimerlevél hátára következő kihirdetési bizonyítvány van írva: „*Exhibitae st. psen. et publicatae in generali Collustratione univer. Dnor. Siculor. Belligeror. Sedis Siculicalis Udvarhely in Oppido Keresztur celebrata Coram Gener. Joanne Betlen de Kis Bun Capitaneo ac Stephano Ughron de Abramfalva Regio Judice suprem. nec non vice Judicibus Regiis Sedis pdictae Udvarhely die 4. mensis Aprilis Ao. Dni 1662, nemine Contradicente.*

Per me Stephan. Angyalossy jur. notar. Sedis Siculicalis Udvarhely. mpr“.

E czimerlevélről megjegyzendő, hogy az egy ív papirba van betakarva, melyet a hóravilágkor a lázadók sárral bepiskoltak, a benne levő oklevelet megszagatták s a pecsétet róla letépték; de az aláírás ma is ép, az oklevél szövege teljes.

¹⁾ Főbirósága korába esik a híres Hóravilág, vagy oláh lázadás, mely elől menekülni volt kénytelen. Az idősb Gedő József jellemzésére szolgál, hogy a mult század utolsó részében Gr. Bánffy György erdélyi kormányzó elnöklete alatti erdélyi szabad kőmivesek társaságának ő is tagja volt, s a jelvények fia által küldettek be akkori tartományi cancellár és hasonlóan társulati tag Kosztához, ennek megtalálására. — ²⁾ Az erdélyi országgyűlésekre meghívott regalistákra nézve az 1791-ki XI-dik törv. cikk így rendelkezik: „A királyi hivatalosok a k. kormányshoz meghallgatásával a fejedelem által neveztetnek ki s külön levelekkel hivatnak meg, kiknek következő minőséggel kell birniok, hogy legyenek a haza fiai, az előkelőbb (potior) nemességből, elégséges birtokkal s a törvénytől kívánt tulajdonokkal ellátottak, tapasztalás, erkölcs fedhetetlensége és az előforduló dolgok tárgyalásában jártasság által kitűnők, és a fejede-

is emlékezik ¹⁾). Tanulókori bensőbb barátai közé tartoztak Daniel Elek, utóbb erdélyi kir. táblai elnök s az unitárius vallásközönség főgondnoka, s az élénk, eleven eszű, sárdi Simén Elek.

Nagy befolyást gyakorolt a fogékony, gondolkodó tanulóra az akkor egész Európát felrázott francia nagy forradalom. Szelid lelke bár irtózott annak külső dulásaitól, de a vér és rombolás közt kifejtett s később általános érvényre jutott szabadság-eszméket, átalakító nagy elveket felismerte, bámulta, és azoknak nem csak pezs-gő ifjúságában, hanem egész életén át híve volt. Ezért már tanuló-társai tréfásan *Gedő polgárnak* nevezték, mit ő különben megtiszteltetésnek vett. Ő, ki ismerte az ősi rómaiak „*sum civis romanus*“ büszke mondását; ő, ki fel tudta fogni az új kor zászlójára irt „polgár“ szó nemesebb jelentőségét, ebben a *humanus*, tiszta *democratia* alapját: mindenek felett jó polgár kívánt lenni egész életében.

Az ifju, észlelő lélekre, melyben a szabadságérzet, az irodalom s tudomány iránti szeretet már ekkor meggyökereztek: ápoló befolyással volt kétségen kívül atyjának barátja, Lázár István, a nagy tekintélyű unitárius püspök is, ²⁾ kinek házánál s gondozása alatt évekig volt az ifju tanuló elhelyezve; valamint befolyással lehetett a fennebb említett országgyűlésnek szemei előtt lefolyása, mely a francia forradalom eszméi és a II. József nemzetellenes uralkodása által keltett közboszankodás nyomása alatt működött.

Az unitáriusok főtanodájából jogtanulásra a kolozsvári r. kath. lyceumba ment át; de ezt félben kellett hagynia s utóbb magán vizsgák által pótolnia, mert atyja 1800 márcz. 14-én meghalván, mint egyetlen gyermek, édes anyjának gyámolítására haza sietett.

Anyja halála után, 1813 febr. 16-án vette nőül toldalagi Szathmári Annát, kivel 28 évig élt a legboldogabban. Az anyagi s szellemi gazdagságot, melyekkel Gedő meg volt áldva, a gondviselés e derék, jó nővel egészítette ki, kinek mindenre kiterjedő gyöngéd gondossága könnyűvé tette azután is a férjnek, majd apának, a

lem s ország ügyei feletti tanácskozássra minden tekintetben alkalmasok s ért koraak“.

¹⁾ Kozma G. meghalt 1849-ben, könyveit a kolozsvári unitárius főtan. könyvtárának hagyta. — ²⁾ A kolozsvári unit. templom és iskola a Lázár István püspöksége alatt s az ő táradhatatlan közreműködésével építettett. Az ő indítványára tétetett az új templom külső homlokzatára e felirat: „In honorem solius Dei“, a templom belső háttérébe pedig ez: „Az egyetlen egy Isten tiszteletére“.

családi örömök közt, benső vonzódása szerint a könyvvilágban való foglalkozást.

E család boldogságát öt gyermek tetézte: József, Klára, Anna, László és Terézia, — kik közül azonban József 2, Klára 16, László 22 éves korában elhalt. — Anna 1834-ben cseszeliczki Szilvási Miklósnak,¹⁾ Terézia négy évvel később káli Nagy Eleknek²⁾ lett neje.

A virágzó korban elhunyt Klára, s 1841-ben a jeles, nagy reményű Lászlónak³⁾ s ugyanazon év utolsó napján a leggondosabb élettársnak elvesztése: sulyos csapások valának a családjá tagjain oly gyöngéd szeretettel csüngő apára és férjre nézve.

Gedőnek 28 évi boldog családi élete mély gyászba borult, midőn gyermekei közül hármat s nejét a sir fedé, lesújtólag vala hatva a diszes család öszülő törzse. Enynyi vesztésre szive mélyen vérezhetett, de — mint a bölcseknél szokott — lelkének nyugodtsága s kedélyének derültsége azután sem változott.

Maradt számára egy tér, melyen legboldogabb napjaiban is mindig új örömeket talált, ez az irodalom: tere. S ha eddig szive és munkássága különösen két körnek, családjának és az irodalomnak volt szentelve: ettől fogva még inkább az utóbbinak élt.

Két leánya, Szilvási Miklósné és Nagy Elekné, ugy vejei és unokái, versenyezve vették körül ezután is szeretetökkel a szelid, jósággal teljes apát és nagyapát, s különösen 1846 óta, mikor állandóan Kolozsvárra költözött, a Nagy Elek családjában, kik szintén Kolozsvárta laktak, anynyira mindennapos volt, hogy olykori elmaradása e család körében mindig hézagot s lehangoltságot okozott; mindazáltal nejének elvesztése után, egész haláláig, — mi 1855. augusztus 29-én cholerából kifejlődött inláz következtében, 77 éves korában érte, — Gedő külön lakott. Egyedül könyvei vol-

¹⁾ Szilvási M. egy mindig vidám kedélyű, kifogyhatatlan kedvességű, közszeretben álló, lovagias jellemű férfi, a mult évben halt el. — ²⁾ Nagy Elek, volt erdélyi k. főkörmányszéki tanácsos, az erdélyi s pesti országgyűléseken képviselő, jelenleg m. kir. belügyminiszteriumi miniszteri tanácsos az erdélyi királyi biztos mellett alkalmazva, s az erdélyi unitárius vallásközönség főgondnoka. Sok és kiváló érdemeit a történet másutt fogja feljegyezni. — ³⁾ G. László szintén a kolozsvári unitár. főtanodában tanult, neveltetésére atyja nagy gondot fordított. Az irodalomnak ő is kedvellője volt, sőt maga is szeretett irogatni. Hátra maradt iratai, azok közt egy pár drámai kísérlet, kitűnő tehetségeiről tanuskodnak. Aranyosszékbén Alsó-Szent-Mihályfalván van eltemetve, hol testvére Nagy Elekné birtokán levő sirját emlékkő jelzi.

tak lakótársai, kik reggel és estve üdvözölték hű társukat. Szálása egy tudós műhely, egész könyvtár volt, melyek közt azonban vendégei nem egy komor tudóst, hanem mindenkor egy derült öregget, teli szellemmel s kedves nyájassággal találtak.

Hogy benső hajlamainak megfelelőleg egész életét a neki kedves két körben, a család s irodalom-tudomány körében tölthesse: a közélettől elvonulva élt, hivatalt szoros értelemben nem viselt. Mint jogász gyakornokoskodott ugyan kevés ideig a N.-Szebenből Kolozsvárra átköltözött kir. főkormányshéknél; atyja halála után pedig Abrudbányára haza menvén, ott tancsossá, pár évvel később Aranyosszék pénztárnokává választatott; több megye és szék táblabírája, Abrudbánya és Kolozsvár városok választott képviselő testületeinek tagja, s rövid ideig Aranyosszék derékszékének választott bírája volt ugyan; de mindezek inkább tisztességek, ugynevezett nobile officiumok voltak.¹⁾

Ezen kívül az 1834-ik évi erdélyi országgyűlésre királyi meghívást (regalist) nyert, minélfogva azután az erdélyi országgyűléseknek állandóan tagja volt, s 1848-ban az unio törvényes kimondása után a pesti közös országgyűlés főrendi házába is meghívatott. Rajta beteljesedett, hogy a valódi kitünőséget elvonultságában is felkeresi a tisztesség és kitüntetés. Megkülönböztette őt az uralkodó kegye, kormány figyelme, s minden rendű ismerői s a nép, melynek pártfogója s jóltevője volt, osztatlan bizalommal s szeretettel környezték. S ő, kinek életelve volt szóval és tettel segíteni, a hol lehet, valóban megérdemelte a közszeretetet. Ekkép, habár a közélettől lehetőleg visszavonulva élt: a társadalomnak egyik legbefolyásosabb és leghasznosabb tagja maradt mindig. Ilyen volt Gedő mint ember és polgár, méltó példányképe a jóknak s nemeseknek.

De kísérjük arra a térre, hol uralkodó szenvedélye által lát-

¹⁾ Erdélyben a vármegyékben s székekben két keblí törvényszék létezett a törvény által meghatározott hatáskörrel, az altörvényszék (mely a vármegyékben a mint nemesek vagy nem nemesek ügyeit tárgyalta, al- és fiu — partialis és filialis — törvényszék neve alatt működött) és derékszék — generalis sedria, — mely egyszersmind az alszékek felebbezési bírósága is volt; ezeknek bírái a kerületi tisztekből és a táblabírákból, választott ülnökökből állottak, kiknek a törvény szerint három havonként kellett a közgyűlés által választatniok. A törvényszékek működése 1848-ig hat perlekedési szakaszhoz (periodushoz) lévén kötve, a megyei, székbeli törvényszékek minden periodusban csak egy vagy két heti ülésvezésre hívtak össze.

juk vezettetni egész életében. Mint említettük, a könyvszerzés és olvasás volt ez uralkodó szenvedélye. Itt, az irodalom eszme-világában, talált ő örömet legboldogabb napjaiban is, midőn még családjának szép koszoruja környezte; itt talált lelke nyugpontot és örömet akkor is, midőn ősz fűtökkel és lankadt erővel magára maradt.

Ama korban, midőn Kazinczy s mélyre ható nyomain a Kisfaludy-Vörösmarty kör a magyar-irodalom ujjaszületésén s megalapításán izzadtak; ama korban, midőn az írói pályán inség várt irodalmunk koszorusaira is: bizonyára érdemet szereztek maguknak azon kevesek is, kik habár csak nemzeti ösztönből, buzgó áldozatokkal siettek a fejlődő nemzeti irodalom megjelent műveinek s vajudó vállalatainak ápolására. Már jeleztük, hogy Gedő nem csak e kevesek, hanem azon néhányak közé tartozott, kik ezt egyszersmind maga az irodalom iránti belső vonzódásból, lelki szükségből tették, s midőn szomju lelkét a hazai irodalom termékei egészen ki nem elégítheték, kiterjeszkedett a külföldi s ókori classikai irodalom jelesebb műveire s azokat szintén apróra tanulmányozta. S hogy még kevésbé vonassék el e körből, neje halála után — bizonyos évpénz kikötése mellett — jószágait is átadta gyermekeinek.

Gedőnek nem szép könyvtára volt bámulandó; hanem a magyar és világirodalom eszmekincseiben gazdag lelke.

Mi természetesebb, mint hogy ily magas míveltséggel bíró férfit, daczára szerény elvonultságának, irodalmunk jelesebbjei is ismerték, többen vele levelezésben, barátságban állottak, tudósok s az izlés emberei házáat gyakran felkeresték.

Kazinczy ítéletét Gedőről fennebb érintettük.

Döbrentei Gábor ezt írja hozzá: ¹⁾ „Lelkemnek új éledést ada leveled, mely anynyira gyengéden nemes szived mélyéből van írva. Mikor oly meleg lelkekre találok, mint a milyen a te leveledet heviti, akkor elfelejtem a haza hidegeskedését, újra élek abban a gondolatban, hogy mégis talán lesz valaha előmenetelünk nekünk elmaradott, elmaradásra lenyomott magyaroknak.“ Döbrentei leveleiben Gedőt a magyar irodalom minden nevezetesebb mozgalmairól tüzetesen értesíti, jellemzi az írókat s azoknak törekvéseit. Kazinczyról írja, ²⁾ hogy nagy köszönettel vette, hogy művei-

¹⁾ 1817. mart. 12-én kelt levelében. Unitár. főtanoda, Gedő könyvtárban.

— ²⁾ 1815. mart. 4-én kelt levelében. L. ugyanott.

ből Dr. Gyarmathy a germanismusokat kiszedegette s mindazok helyett tiszta magyarságot tett. „Kazinczy lelke érzése — írja ugyanott — nyelvünket bizonyosan nagyon emelte; azzal, hogy nagy szeregek nem tetszenek az újítások, a józanon újító ne gondoljon; jobb, dicsőbb tiz jól itélni tudónak, mint száz kritikaszternek tetszhetni.“

Bölöni Farkas Sándorral, é.-amerikai utazása előtt és után, több évig volt baráti s irodalmi levelezésben. Ugyan e folyóirat V. kötetének 4-ik füzetében a B. Farkas Sándor életrajzában Jakab Elek, jeles tollu és alapos történetírónk, több helyet idéz Farkas-Gedőhöz írt leveleiből.¹⁾ Barátja előtt a különben zárkozott kedélyű Farkas S. gyakran kitárta lelkét, terveit, véleményeit és fájdalmát. Levelezésük főtárgya mindig az irodalom s a nemzeti kulturai mozgalmak. Farkas szívesen beszélt ezekről, s tudta, hogy Gedő az, ki lelki élvezettel olvassa észrevételeit.

S minthogy Gedő akkor állandóan Abrudbányán és Torda mellett Alsó-Szent-Mihályfalván lakott, Farkas S. Kolozsvárról egyzersmind mintegy könyvszerző bizományosa volt. Az ő útján előre tudta azt is, miféle könyv vagy folyóirat van tervben, kik dolgoznak belé, s Gedő előre annak pártolói közé állott. Farkas S. sokszor tépelődik leveleiben számadásaival, nem tudja, mennyi pénze van még Gedőnek nála, mire utóbbi mindig új összegek küldésével felelt.

Gedőnek az irodalom körül áldozatkésztségi hírnevére mutat P. Horváth Lázárnak egy levele is, melyben az általa kiadandó „Lyra“ czimű zsebkönyv költségeire 1000 pfrt kölcsönt kér Gedőtől. — „Csak mégis szomorú látni azt, — írja²⁾ — hogy már három év óta igyekszem e czél felé, s mind hiába! Fájdalmas elgondolni, hogy vesztegetők önkények kielégítésére kölcsönt kölcsönre halmozhatnak, s egy jó hazafi ily szent czélra sem képes ezer forintot akár három évre kapni! Fájdalmas meggondolni, hogy „dum loquimur, fugerit invida aetas,“ s hogy míg ifjabb s munkásságra alkalmasabb éveink tehetetlenség vagy pénzbeli érték nem léte miatt cselekvés hiányával fanyalagnak, jön a korosság ezer bajával egyetemben, s ha van is tehetség, az idő minden energiát, minden szépért, jóért küszködni vágyat elfojtott!! — Mindig csak az urhoz fordul vissza, s tőle várja vigasztalását barátja.“

¹⁾ L. Ugyanott B. Farkas Sándornak Gedőhöz írt leveleit. — ²⁾ Febr. 9. 1833. kelt levelében. L. ugyanott.

A tudományok igaz barátja a mivelődési s tanintézetek és tanuló ifjuság iránt sem lehet közönbös. Gedő ezeknek is áldozatkész, meleg keblü barátja volt. E sorok írója kegyelettel őrzi ama becses órák emlékét, melyeket árva tanuló korában két éven át csaknem minden vasárnap reggel e nemes szívü pártfogója körében töltött. Ő reggelire hívott, én tanulni mentem. És mindannyiszor új ismeretekkel, új tanulási vágygyal távoztam. Itthon, majd külföldön igen tisztelt tanáraink voltak, de lelkemre senki sem hatott buzditóbban, mélyebben; pedig soha sem oktatott, csak társalgott.

Jakab József, a kolozsvári unitárius főtanoda egyik nagytehetségü, lelkes tanára, a kit már pályája kezdetén az 1849-ki események külföldre szorítottak s Görögországban korán hunyt el, a göttingai egyetemről Gedőhöz írt leveleiben ¹⁾ az ottani tudományos és társadalmi viszonyokat ismertetvén, egyebek közt említi, hogy pártfogója tanácsához képest a szám- és természettudományokról sem felejtkezett meg.*)

De hány törekvő ifjunak volt e nemes lélek erkölcsi, szellemi s a hol szükség kívánta, anyagilag is támasza, segítője! S a mi gyámolításának többszörös értéket adott, az a gyöngéd modor, melylyel azt tette, mi által az ő kezeiből az anyagi segély is elvesztette pusztán segélyezési jellemét s az érzékenyebb önérzet is megnyugtatta maradhatott.

Ilyen volt Gedő az irodalom s tudomány terén, nemes példányképe a mivelt, jótékony szellemnek.

A mivelődési s tanintézetek szintén legbuzgóbb pártolói közé számították őt. E széles mezőn azonban, részletek mellőzésével, legyen elég egy tettét említnünk, ezt is saját szavaival. „Alább nevemet írt tudtára adom mindeneknek, hogy régi szándékom s akaratom lévén egész könyvtáromat az unitáriusok kolozsvári főiskolájának ajándékozni, mert abban nyertem 1791-től 1798-ig én is kiképeztetésemet, sőt mondhatom a literátúra iránti elolthatatlan hajlamomat, s ennél fogva csekély tehetségemhez képest könyvszerzési buzgóságomat, — azon említett ajándékozási akaratomat ki is jelentettem néhai püspök Székely Miklós urnak, a ki ezen ajándékomat az iskola és az egész unitárius közönség nevében elfogadván, könyvtárom azonnal a nevezett iskola tulajdonává

¹⁾ J. József történetírónknak, Jakab Eleknek, testvér öccse volt. Célzott levelei szintén a Gedő könyvtárban.

*) E korán elhunyt jelesünknek életrajza e folyóiratban nem sokára megjelenik. Szerk.

vált; ajándéklevelem megírását azonban akkor továbbra halasztván, most midőn az élet rendszeréni bizonytalanságához a háborus körülmények rendkívüliisége is hozzájárul, ezen ajándékomot írásba is tenni, még pedig szóról szóra tulajdon kezemmel, és az által nevezett oskolát és a tisztelt unitárius egész közönséget ezen ajándékomról teljesen biztosítani kívántam, valamint ezennel biztosítom is. — — Kolozsvártt, január 20-án 1849.“¹⁾ Cserey historiájának egy eredeti, maga Cserey által sajátkezüleg irt példányát Gedő a M. T. Akademiának ajándékozta, melyet az Akademia ki-nyomatott.

E könyvtár átvételét s belátása szerint bármikor a főtanoda könyvtárába átszállítását Mikó Lőrinczre, említett főtanoda tanári karának e buzgó vezértagjára bizta, kinek az ajándéklevelet is átadta. A bizonytalan politikai körülmények miatt azonban Mikó ez oklevelet csak 1852. dec. 5-én mutathatá be említett egyház közönség képviselő tanácsának, oly kéréssel, hogy a főtanoda épületében e becses könyvtár számára kívántató helyiség jelöltessék ki, a rendezési s beruházási költségeket ajándékozó magának tartván fen.²⁾ A képviselő, ugy a közelebbi főtanács³⁾ írásban és küldöttségileg fejezte ki köszönetét a nagybecsü adományért.

A fáradhatatlan Mikó Lőrincz maga szállította át e könyvtárt a főtanoda könyvtárának egy külön termébe, ő rendezte s lajstomozta⁴⁾. Ezt azonban az adományozó már nem érte meg, s hir-

¹⁾ Eredetije az unitár. egyházi főtanács levéltárában. — ²⁾ L. unitár. egyh. képv. tanács 1852 évi jegyzők. 390. sz. — ³⁾ L. unitár. egyh. főtanács 1853 évi jk. 26. sz. — ⁴⁾ A Gedő-könyvtár 5145 darabból áll, ezen felül 404 darab térkép, egyéb kép és majd minden magyar hirlapnak több évi folyama. E könyvtár főbecse abban áll, hogy nemzeti irodalmunk benne Bessenyeitől kezdve, sőt az az előtti időből is csaknem teljes. A mi könyvárusi úton megszerezhető már nem volt: azt Farkas Sándor, vagy Burján Pál antiquarius útján igyekezett bármi áron megszerezni. E könyvtár többi részét a német, franczia s classikiai literatura jelesebb művei teszik.

Ez alkalommal helyén látom néhány adatot közölni az unitárius vallásközönség főkönyvtárának egészéről, melynek a Gedő-könyvtár egy része.

Említett vallásközönség egyh. főtanácsának 1864 évi jegyzőkönyve 22 száma alatti könyvtárnoki jelentés szerint, e könyvtár ekkor 15,656 darabból állott.

A Gedő-könyvtáron kívül jelentékenyebb részei a B. Farkas Sándor könyvei (1153 drb.) és Brassai Sámuel könyvei (akkor 3188 drb.); mind két könyvtár évről évre gyarapszik, a Farkasé az általa hagyott alapból, a Brassaié az ő évenkénti becses adományából. Ez utóbbi az európai tudományos irodalom

telen halála miatt azon tervét sem teljesithette, hogy e becses könyvtár további gyarapítására bizonyos tőkét rendeljen.

A termet, melyben Gedő könyvtára külön van elhelyezve, az ajándékozonak életnagyságu, olajfestmény mellképe, az örökösök adománya, disziti.

Gedő József külsőleg is kiváló szép alak volt. Termete magas, ősz korában is egyenes, könnyü tartásu; ábrázata hosszudad, arcza egészséges színü, szelid, barátságos, szellemteljes; hangja inkább tompa, de nem halk. Modora mindenben vonzó és megnyerő. Ifju korában mellbajtól féltették, ezért a dohányzást már akkor elhagyta, szeszes italokkal soha sem élt. Átalában mértékletességgel s a tudományszeretet által kimivelt, nyugodt kedélye nagy részben járultak hosszú s folyvást egészséges életének megnyújtásához. Egy kis vidámság hozzá gondolásával e füzet elején álló kép, hiszen tünteti őt előnkbe.

Még csak egy vonását jegyezzük fel e tisztas alaknak. Benne tudomány, felvilágosult szellem és mély bölcsesség igaz vallásos érzéssel párosult. Ő, a vagyonos, tekintélyes s az ország legmiveltebb férfiainak egyike egész buzgósággal s igen gyakran elment a templomba, ott a néppel s tanuló ifjúsággal áhitatosan énekelt hála- és dicséretet a mindenek Urának s imádkozott igaz kegyességgel.

legjelesebb műveit foglalja magában. Ezeken kívül a régi könyvtár (többnyire latin, 2564 drb.), a K. Nagy Elek által adottak (627 drb.), n. Pákei Lajos adománya (439 drb.), az angol-könyvtár (330 drb.) Ebben vannak a fennemlitett Jakab József tanár által Angliából magával hozott igen becses könyvek is. És a M. Tud. Akademia küldeménye (akkor 131 drb.). Kézirat 273 drb.

1864 óta e könyvtár részint az imént említett forrásokból, részint pedig Gyergyai Ferencznek közelebbről tett-nagybecsü adományából (1514 drb.) több mint 3000 darabbal szaporodott; a melynek egy része azonban, mint duplum sz.-kereszturi és tordai iskoláink számára küldetvén ki, a könyvek száma most 18,000 darabra tehető, s így mind a könyvek számát, mind azoknak becsét tekintve, hazai könyvtáraink között figyelemre méltó helyet foglal el. A XVI-ik századi „Ungaricum“-okról Szabó Károly több ízben méltánylólag emlékezett. Specialitas az angol-könyvtár, melyhez a mult években Ámerikából is becses adalék járulván, az újabb kori szabadelvü philosophico-theologiai irodalomnak hazánkban talán páratlan gyűjteménye.

Használatra nyitva áll e könyvtár nem csak a nevezett főtanoda tanárainak s tanuló ifjúságának, hanem a mivelt közönségnek is. Könyvtárnokát a főtanoda tanárai közül a főtanács választja.

Porai ott nyugosznak a kolozsvári köztemető melletti Deme-
ter-féle kertben, hol gyermekei emlékkövet emeltek sirja felébe.

Ennél dicsőbb emlék azonban az a kegyeletes tisztelet, melyet Gedő Józsefnek erényekben s szellemben oly gazdag élete mindazok szívében, kik őt ismerték, hátrahagyott.¹⁾

Méltán hangoztak koporsója felett Kriza János, akkor kolozsvári unitárius pap, most az unitáriusok püspöke által tolmácsolva, a közelismerés és részvét eme szavai:²⁾ „Meg vala áldva ő a bölcs lélek változhatatlan derűtségével, az ártatlan, jó kedély örök vidorságu ifjúságával, a valódi életbölcsesség és csendes türelemnek lelkével; meg vala áldva az igazság kiolthatatlan szomjával s e mellett az emberszeretet önzetlen tiszta indulatával, mely őtet egy csendesen munkálkodó hű apostollá szentelé föl az igazság drága kincseinek gyűjtögetésében oly célból, hogy azok által a maga környezetében gazdagabbá és nemesbbé tegyen több-több lelket és szívet, mint az övé gazdag és nemes vala.“

Buzogány Áron.

¹⁾ A főtanoda ifjúsága később mint egyik jóttevője felett az olvasó-egyletben emlékünnepet rendezett az elhunyt tiszteletére, mely alkalommal az emlékbeszédet közmegebizásból éppen e sorok írója volt szerencsés tartani.

²⁾ L. „Ima H. Sz. Gedő József koporsója mellett Kolozsvárt aug. 30-án 1855. Kriza János által“.

Thy mártíri Gedö József